

Jakso 7: 1800-luku ja kansallisen identiteetin synty

(tunnusmusiikki) (siniset sanat tekstissä on selitetty sanaselityksissä)

Tämä on *Kirjallisuuspodcast suomenoppijoille* ja minä olen Saija Pyhäniemi. Tässä jaksossa keskustelemme kollegani Sari Päivärinteen kanssa suomalaisen identiteetin rakentumisesta 1800-luvulla.

Tämän podcastin voit halutessasi lukea tekstinä Kielibuustin sivuilta. Siellä on myös sana- ja fraasilista sekä muuta aiheeseen liittyvää materiaalia.

Suomalainen kulttuurielämä syntyi 1800-luvulla, samoin [käsitys](#) suomalaisesta identiteetistä. 1800-lukua [onkin pidetty](#) muun muassa tästä syystä hyvin [tärkeänä vuosisatana](#) Suomen historiassa. Kertoisitko, Sari, aluksi hiukan taustatietoja?

Joo. Niin kuin olemme jo aiemmissa podcasteissa todenneet, nykyisen Suomen alue oli osa Ruotsia satojen vuosien ajan. Vuosina 1808–1809 käytiin Venäjän ja Ruotsin välillä ns. Suomen sota, jonka Ruotsi hävisi. Suomen alueella [oli](#) pitkään [käyty valtataistelua](#) idän ja lännen välillä, mutta vasta tuolloin, 1800-luvun alussa, Suomesta tuli [pysyvästi](#) osa Venäjää. Venäjän vallan aikaa kesti noin 100 vuotta ennen kuin Suomi sitten itsenäistyi vuonna 1917.

Miten Suomessa reagoitiin tähän muutokseen? Mitä mieltä suomalaiset olivat uudesta tilanteesta?

Uskoisin, että 1800-luvulla tavallisille suomalaisille [ei ollut](#) niin [väliä](#), missä maassa he asuivat. Arkielämä oli samanlaista, olipa sitten vallassa Ruotsin kuningas tai Venäjän [keisari](#). Tuon ajan agraari- eli maatalouskulttuurissa pienet yksiköt, kuten perhe, suku ja kylä, olivat tärkeitä. Vain harvat tiesivät tai olivat kiinnostuneita [valtioiden tasolla tapahtuvista asioista](#). Pääasia oli, että maassa [vallitsi](#) rauha ja kaikilla oli ruokaa.

Entä [sivistyneistö](#) eli kouluja käyneet? Ajattelivatko he tilanteesta samalla tavalla?

Eivät. On hyvä muistaa, että maan sivistyneistö oli tuohon aikaan valtaosin ruotsinkielistä ja sillä oli luonnollisesti [lujat siteet](#) vanhaan [emämaahan](#) Ruotsiin. Totta kai uusi tilanne herätti epävarmuutta, pelkoa ja [kapinamieltäkin](#). Mutta kun Suomi sai [vallanvaihdon yhteydessä autonomisen aseman](#), [mieliala](#) Suomessa rauhoittui aika nopeasti.

Mutta miksi Venäjä oikeastaan antoi Suomelle itsehallinnon? Suomeksihan säilyivät kaikki Ruotsin vallan aikaiset lait ja järjestelmät [ennallaan](#) ja täällä saatiin päättää [sisäpoliittisista](#) asioista itse. Miten tämä on mahdollista?

No tähän on monia syitä. Tärkein syy [lienee](#), että Venäjän keisari Aleksanteri I halusi rauhoittaa suomalaisia ja [estää](#) sodan jatkumisen. Lisäksi hän pelkäsi, että Ranskan keisari Napoleon saattaisi hyökätä Venäjälle. Jos näin olisi tapahtunut, Ruotsi olisi voinut ehkä siinä tilanteessa yrittää [valloittaa](#) Suomen [takaisin](#). Keisari halusi varmistaa, että suomalaiset pysyisivät rauhallisina ja että täällä alettaisiin pitää Venäjää parempana emämaana kuin Ruotsia.

No miten Aleksanteri I tässä onnistui? Pysyivätkö suomalaiset rauhallisina?

[Itse asiassa](#) hän onnistui tässä erinomaisesti. Suomessa saatiin elää [pisin yhtäjaksoinen rauhan kausi](#) luultavasti koko [siihen astisessa](#) Suomen historiassa! 1800-luvusta tuli monessa mielessä voimakkaan [kehityksen](#) vuosisata. [Yhteiskunta](#) muuttui nopeasti, [väestö](#) kasvoi ja Suomi [teollistui](#). 1800-luvulle sijoittuu myös suomalaisen identiteetin muodostuminen, suomen kielen aseman vahvistuminen ja suomenkielisen kirjallisuuden nousu.

Mutta eikö jo 1700-luvulla puhuttu [fennofiileistä](#), jotka puhuivat suomalaisuudesta?

Joo, kyllä [toki](#). Mutta vaikka 1700-luvulla [olikin](#) jo [herännyt ajatus](#) suomalaisista omana kieli- ja kulttuuriryhmänään, niin [varsinaisesti](#) suomalainen identiteetti ja kansallisuus[aate](#) syntyivät vasta 1800-luvulla. 1700-luvulla tämä kansallisen identiteetin ajatus keksittiin hyvin pienessä [oppineessa piirissä](#) -- siis ajatus siitä, että kaikki ihmiset kuuluvat johonkin kansaan. Tällainen ajattelu alkoi [saada suosiota vähitellen](#) 1800-luvun aikana, niin että kansallisuusaatteesta eli nationalismista tuli [hallitseva tapa tarkastella](#) maailmaa. Käsitys siitä, että suomen kielen puhuminen [määrittää henkilön kuuluvaksi](#) suomalaiseen kansaan, [omaksuttiin laajasti](#) vielä myöhemmin, vasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla.

Niin tämä sama [ilmiö](#), nationalismin vahvistuminen, tapahtui muuallakin Euroopassa samaan aikaan, eikö niin?

Aivan. Ei tämä ollut [pelkästään](#) suomalainen ilmiö. Kansainvälisen mallin mukaan tosiaan täälläkin alettiin 1800-luvulla [tietoisesti](#) rakentaa suomalaista identiteettiä eri tavoin. Historian ja kirjallisuuden tutkijat ovat kutsuneet tätä kansalliseksi projektiksi. Mielenkiintoiseksi sen tekee täällä meillä se, että tärkeimmät suomalaisuuden [puolestapuhujat](#) ovat olleet ruotsinkielisiä!

Tästä puhummekin vielä myöhemmin lisää, mutta kertoisitko vielä, milloin tämä kansallinen projekti [oli](#) Suomessa [voimakkaimmillaan](#)?

Suomessa tämä tietoinen kansallisen identiteetin rakentaminen oli voimakkaimmillaan 1800-luvun puolivälistä itsenäisyyden ajan alkuun ja sitten taas uudestaan toisen maailmansodan aikaan. 1800-luvun peruja ovat mm. kansallisrunoilijamme Johan Ludvig Runebergin *Maamme*-runoon (*Vårt land* 1848) [sävelletty kansallislaulu](#), [kansallispukujen määrittelemine](#)n ja kotiseutua [ylistävät maakuntalaulut](#). 1800-luvulla otettiin myös käyttöön oma kansallinen raha eli markka, sekä

perustettiin mm. Kansallisteatteri ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tällaisia kansallista identiteettiä vahvistavia [hankkeita](#) oli monia muitakin.

Olemme jo aiemmissa podcasteissa puhuneet kansanrunoista ja Kalevalasta. Osaatko sanoa, millainen niiden rooli oli suomalaisuuden rakentumisessa?

Suullisen perinteen eli kansanrunouden merkitystä alettiin [korostaa](#) 1800-luvulla erityisesti sellaisissa maissa, joilla ei ollut vahvaa kirjallisuushistoriaa. Kansanrunoutta pidettiin tärkeänä kansallisen identiteetin rakentumisessa. Suomessakin tämä ajatus [otettiin innostuneesti vastaan](#). Eli kansanrunoutta ja vanhoja [mytologioita](#) arvostettiin 1800-luvulla myös muissa Euroopan maissa.

Kansanrunojen kerääminen oli [aatteellinen](#) ja tieteellinen hanke, jonka avulla pyrittiin saamaan tietoa suomalaisten omasta kielestä, historiasta ja kulttuurista. Kalevalan [kokoajan](#), Elias Lönnrotin, mukaan runot olivat tärkeitä, ansaitsivat arvostusta ja olivat [erityisellä tavalla](#) juuri suomalaisia. Runonlaulajien kertomuksien ja laulujen avulla voitiin [rakentaa ajatusta](#) siitä, mitä ja millaisia suomalaiset ovat ja millainen on ollut heidän [muinainen](#) historiansa. Kalevala vaikutti siis paljon kansallisen identiteetin [muotoutumiseen](#).

Entä muu kaunokirjallisuus? Millainen rooli kirjallisuudella oli suomalaisen kansallistunteen rakentamisessa?

Suomessahan oli kirjoitettu varsin vähän kaunokirjallisuutta ennen 1800-lukua ja voisikin ajatella, että suomalainen kirjallisuus alkoi [kehittyä](#) ja rakentua yhdessä suomalaisen identiteetin kanssa. Ne [ovat](#) oikeastaan [erottamaton osa toisiaan](#). Stereotyyppinen käsitys suomalaisuudesta perustuu [osittain edelleenkin](#) 1800-luvun suomenruotsalaisten kirjailijoiden, Johan Ludvig Runebergin ja Sakari Topeliuksen [teosten luomiin mielikuviin](#).

Kertoisitko vähän lisää Runebergistä ja Topeliuksesta? Jos vaikka aloitetaan Runebergistä?

Kummatkin, siis Runeberg ja Topelius, edustavat romantiikan ajan kirjallisuutta, jolle [on tyypillistä](#) mm. historiallisten aiheiden suosiminen ja luonnonkuvaukset. Jos [Elias Lönnrotin kokoama Kalevala](#) kuvasi suomalaisten muinaista ja myyttistä menneisyyttä, niin monet Runebergin ja Topeliuksen teoksista [puolestaan](#) kuvasivat lähihistorian suuria sotia ja suomalaisten sotilaiden rohkeutta ja [urheutta](#). J. L. Runebergin *Vänrikki Stålin tarinat* (ruots. *Fänrik Ståls sägner* 1848, 1860) mm. kertoo Suomen sodasta. Se on Runebergin [pääteos](#) ja Suomen kirjallisuuden historian [keskeisimpiä](#) ja luetuimpia teoksia, sillä se oli kouluissa [pakollinen luettava](#) vuosikymmenien ajan.

Mutta Runeberg kirjoitti myös paljon rakkaus- ja luontolyyriikkaa, eikö totta?

Kyllä, kyllä. Isänmaallisuuden Runeberg [naamioi](#) usein luontolyriikkaan ja suomalaisen luonnon ihailuun. Juuri näiden luonto- ja rakkausrunojen [ansiosta](#) hänestä tuli oman aikansa ”[julkkis](#)”, jonka runoja [siteerattiin](#) juhlatilaisuuksissa ja jonka elämää seurattiin [tarkasti](#). Hän oli myös ensimmäinen kansainvälisesti tunnettu suomalainen kirjailija, jota luettiin paljon erityisesti muissa pohjoismaissa. Mutta täytyy muistaa, että Runeberg kirjoitti myös [aikalaiskuvauksia](#) 1800-luvun ihmisistä ja heidän elämästään. Sitä kautta hän [muovasi](#) ruotsinkielisen sivistyneistön käsitystä suomenkielisestä kansasta positiivisempaan suuntaan. Hän näki köyhissä talonpojissa ja heidän elämäntavassaan [arvokkuutta](#), mikä ei ollut kovin tyypillistä tuon ajan sivistyneistön [parissa](#).

Voisitko antaa jonkin esimerkin?

Joo, toki. Yksi Runebergin tunnetuimpia runoja on runo *Saarijärven Paavo* (*Bonden Paavo* 1830), joka kertoo nimensä mukaisesti [talonpojasta](#) nimeltä Paavo, joka asuu Saarijärvellä vaimonsa ja lastensa kanssa. Siellä hän [viljelee](#) pellojaan. Eräänä keväänä [tulva](#) vie pelloilta puolet [oraista](#) ja sitä seuraavana kesänä huono sää vie lopunkin [sadon](#). Paavon vaimo on [epätoivoinen](#) ja on valmis ryhtymään [kerjäläiseksi](#) eli [lähtemään mieron tielle](#). Voisitko Saija lausua pari otetta tästä runosta?

Joo, se sopii.

**Tarttui tukkahansa Paavon vaimo,
Sanoi: ”Paavo-parka, [poloseni](#)!
Ota [sauva](#), [hylkäs](#) meidät [Herra](#);
[Kolkko miero](#), nälkä kauheampi”.**

Vaimo on siis varma, että Jumala on unohtanut heidät. Paavo puolestaan [pysyy rauhallisena](#) ja sanoo, ettei Jumala ole hylännyt heitä ja että heidän täytyy vain jatkaa yrittämistä ja [toivoa parasta](#). Paavo [rohkaisee](#) vaimoaan:

**”Vaikka [kokee](#), eipä hylkää Herra.
Pane leipään [puoli petäjätä](#),
Minä [laitan ojat](#) leveämmät,
Mutta [tulon toivon taivahasta](#).”**

Perhe [selviytyy](#) leipomalla leipää petäjän eli männyn kuoresta tehdystä jauhosta, siis tekemällä [pettuleipää](#). Tämä oli muuten varsin yleistä ns. [nälkävuosien](#) aikaan 1800-luvulla, kun maanviljelijät saivat huonon sadon. Paavo kaivaa suuremmat ojat ja myy lampaat, jotta voi ostaa [siemenviljaa](#). Ojien ansiosta seuraavan vuoden kevättulva ei [vahingoita](#) oraita. Mutta kesän kylmä sää tuhoaa taas sadon. Paavon vaimo [vaipuu](#) jälleen epätoivoon, mutta mies rohkaisee häntä:

**”Vaikka [kokee](#), eipä hylkää Herra.
Pane [kaksin verroin](#) petäjätä,
Kaksin kerroin [laitan lannan](#) maalle.
Mutta [tulon toivon taivahasta](#).”**

Paavo siis levittää pellolle enemmän lantaa ja myy karjan [saadakseen](#) siemenviljaa. Tällä kertaa luonnonilmiöt eivät vahingoita satoa. Vaimo on iloinen [ajatellessaan parempien aikojen alkaneen](#). Paavo kuitenkin [muistuttaa](#), että täytyy olla [solidaarinen vähemmän onnekkaita kohtaan](#). Naapuria täytyy auttaa, koska nyt [halla](#) on vienyt naapurin sadon:

**"Vaimo, vaimo! Sit' ei [kuri kaada](#),
Jok' ei hylkää toista [hädässänään](#).
Pane leipään puoli petäjätä,
Veihän [vilu tou'on](#) naapurimme."**

Runon vanha kieli on vähän hankalaa ymmärtää eli kannattaa katsoa Kielibuustin sivuilta sanaselityksiä, jos haluaa tarkemmin tutustua runoon.

Paavo tosiaan [edustaa](#) kaikkia [perisuomalaisiksi katsottuja hyveitä](#): hän on [vähään tyytyvä](#), [ahkera](#), [rauhallinen](#), [sisukas](#) ja [kärsivällinen](#), ja vieläpä [auttavainen](#) ja [hyväsydäminen](#), mutta mitä ajattelet Paavon vaimosta? Edustaako hän sinusta stereotyyppistä kuvaa suomalaisesta naisesta?!

No tämä onkin tosiaan hyvä kysymys! Vaimo kuvataan tässä runossa melko negatiiviseksi hahmoksi, joka [on valmis antamaan periksi](#) heti alussa. Hän vain valittaa ja on kokonaan [luopunut toivosta](#). Vaimollahan ei ole edes nimeä tässä runossa, vaikka he Paavon kanssa työskentelevät koko ajan [rinta rinnan](#)! Ja lopussakin [nimenomaan](#) Paavo ehdottaa, että autetaan naapuria, ei vaimo. Vaimo ajattelee vain omaa perhettään. Vaimo kuvataan runossa vähän kuin lapseksi, jota [järkevä mies isällisesti ohjaa](#) elämässä eteenpäin. [Kieltämättä](#) suomalainen nainen [jää](#) tässä kuvauksessa miehensä [varjoon](#). Tähän [kiinnitti](#) jo 1800-luvulla [huomiota](#) mm. kirjailija ja [naisasianainen](#) Minna Canth.

Palataan sitten vielä hetkeksi Sakari Topeliukseen. Edellisessä podcastissa jo mainitsit hänet historiallisten romaanien kirjoittajana ja keskustelimme vähän hänen pääteoksestaan *Välskärin kertomuksia*, joka on ollut suomalaisuuden rakentumisen kannalta melkein yhtä merkittävä teos kuin Runebergin *Vänrikki Stålin tarinoita*.

Kyllä joo. [Nostaisin](#) kuitenkin Topeliukselta ehkä suomalaisen identiteetin rakentumisen kannalta vieläkin merkittävämmäksi hänen teoksensa *Maamme* (*Vårt land* 1875), jota lukemalla suomalaiset lapset opiskelivat maansa historiaa, maantietoa ja kulttuurihistoriaa kouluissa yli sadan vuoden ajan! Sitä [on painettu](#) yli 2,5 miljoonaa kappaletta. [Käytännössä](#) tämä tarkoittaa, että muutamia vuosikymmeniä sitten tämä *Maamme*-kirja löytyi [joka ikisestä](#) suomalaisesta kodista. [Eipä ihme](#), että se on vaikuttanut suomalaisten käsitykseen kotimaastaan enemmän kuin mikään muu kirja. Siis vielä minunkin vanhempani ovat koulussa lukeneet [kannesta kanteen](#) tämän Topeliuksen teoksen. [Oma sukupolveni](#) sitä ei enää ole lapsena lukenut, mutta Topeliuksen satuja [kylläkin](#). Sakari Topeliushan oli omana aikanaan Pohjoismaissa yhtä kuuluisa satujen kirjoittaja kuin tanskalainen H. C. Andersen. Suomen [satusetä](#) siis.

Runebergin ja Topeliuksen teokset [muokkasivat](#) siis suomalaisten käsitystä itsestään useiden vuosikymmenien ajan. Vieläkin puhutaan esimerkiksi runebergiläisestä ja topeliaanisesta [maailmankuvasta](#). Mitä näillä käsitteillä oikeastaan tarkoitetaan?

Runebergiläisyydellä tarkoitetaan [ihanteellista ja](#) romanttista elämännäkemystä, jonka mukaan suomalaiset ovat [nöyriä](#), sisukkaita, ahkeria ja [oikeamielisiä](#), kuten Saarijärven Paavo. Kansa voi olla köyhää ja [oppimatonta](#), mutta silti sillä voi olla [yleviä ihanteita](#). Ihanteista tärkein on isänmaanrakkaus, joka tarkoittaa [uskollista taistelua](#) ja väsymätöntä työtä isänmaan hyväksi. [Yhteisö](#) ja isänmaa ovat aina [yksilön yläpuolella](#).

Topeliaanisella maailmalla puolestaan tarkoitetaan [moraalia korostavaa ajattelua](#), jota ohjaa vahva kristillinen ja isänmaallinen näkemys. Toiminta perustuu vahvaan oikeuden- ja [velvollisuudentuntoon](#): rohkeat [puolustavat](#) heikkoja, [rehellisyys](#) voittaa aina ja [luottamus](#) Jumalaan palkitaan. Tällainen ajattelu näkyy erityisen vahvasti Topeliuksen saduissa.

Lönnotin, Runebergin ja Topeliuksen ohella 1800-luvun merkittävä vaikuttaja oli Johan Vilhelm Snellman - tosin hiukan toisella tavalla kuin nämä kolme muuta. Kertoisitko Sari hiukan hänestä?

Johan Vilhelm Snellmanin rooli oli tosiaan hiukan toisenlainen. Hän ei tehnyt työtään kaunokirjallisuuden parissa vaan [edisti](#) suomalaisuuden ja suomen kielen asemaa filosofina ja valtiomiehenä. Häntä pidetään Suomen kansallisfilosofina sekä yhtenä tärkeimpänä fennomaanina eli suomalaisuusliikkeen johtohahmona. J.V. Snellmanin ansiota mm. on, että suomesta tuli virallinen kieli ruotsin rinnalle vuonna 1863 ja että Suomi sai oman rahan eli markan vuonna 1860.

Fennomaaneista voimme puhua lisää seuraavassa podcastissamme, mutta kertoisitko vielä, miksi Snellman kuitenkin usein [mainitaan](#), kun puhutaan 1800-luvun suomalaisen kirjallisuuden historiasta, vaikka hän itse ei kaunokirjailija ollutkaan?

No siksi, että J.V. Snellman loi ns. kansalliskirjallisuuden käsitteen. Hän [määritteli](#), mikä oli kirjallisuuden tehtävä. Nämä hänen luomansa ihanteet näkyivät pitkään vielä 1900-luvunkin kirjallisuudessa. Snellmanin mukaan

- 1) kirjallisuutta piti kirjoittaa kansan omalla kielellä (tämän [teesinsä](#) hän kirjoitti ruotsiksi!)
- 2) kirjallisuuden tuli [ilmaista kansakunnan henkistä kehitystä](#) ja
- 3) edistää kansallista [tietoisuutta](#) eli vahvistaa kansallista identiteettiä ja
- 4) vaikuttaa esimerkillään kansakuntaan sekä
- 5) [ylläpitää](#) kansallishenkeä

On kyllä erikoista, että nimenomaan Snellman, joka itse ei osannut kovin hyvin suomea, [ajoi](#) niin voimakkaasti [suomen kielen aseman parantamista](#) ja oli [kaikin tavoin](#) tukemassa suomeksi kirjoittavia kirjailijoita kuten Aleksis Kiveä.

Niin, tätä [asetelmaa](#) voi kyllä pitää melko [ainutlaatuisena](#) ja erikoisena. Ilman ruotsinkielisen sivistyneistön tukea suomenkielinen kulttuurielämä olisi päässyt alkamaan todennäköisesti vasta paljon myöhemmin.

Tähän onkin hyvä lopettaa tällä kertaa. Kiitos jälleen keskustelusta, Sari. Seuraavassa podcastissa käsittelemme suomenkielisen kirjallisuuden ja teatteritaiteen syntyä sekä kansalliskirjailija Aleksis Kiven elämää ja tuotantoa.

Kuulijat, muistakaa että tämä podcast on myös tekstiversiona Kielibuustin sivustolla. Sieltä löytyy myös tähän podcastiin liittyvää lisämateriaalia.

Kuullaan taas!

Tunnusmusiikki

Lisämateriaaleja aiheesta:

Video [J. L. Runeberg](#) (10 min)

Video [Sakari Topelius](#) (6 min)

Video [J. V. Snellman](#) (2 min)

Mauri Kunnaksen lastenkirja *Koiramäen Martta ja Ruuneperi* (2007)

Selkokirja J.L. Runeberg: *Hanna*

Selkokirja Sakari Topelius: [Suomen herttuatar](#)

©2024 **Helsingin yliopisto**

Kirjallisuuspodcast edistyneille suomen oppijoille, syyskuu 2024, jonka **tuottaja on Helsingin yliopisto, tekijät ovat Sari Päivärinne ja Saija Pyhäniemi sekä tunnusmusiikin säveltäjä on Lauri Piiparinen**, on lisensoitu [Creative Commons Nimeä-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä](#). Materiaali on saatavilla osoitteessa [kielibuusti.fi](#).